

France Starè

NEKAJ ŽELEZNODOBNIH PREDMETOV IZ LJUBLJANE

Ljubljanski narodni muzej je dal na razpolago nedavno odprtemu Arheološkemu oddelku ljubljanskega Mestnega muzeja lepo število izkopanin, ki jih je hranil v svojem depozitu. Med tem gradivom, ki so ga izkopali na področju mesta Ljubljane, vzbuja posebno pozornost nekaj predzgodovinskih predmetov, ki v arheološki literaturi še niso bili objavljeni. Ti predmeti sicer niso v okviru materialne kulture naše predzgodovine kaka posebna redkost, so pa pomembni za predzgodovino Ljubljane, zlasti ker je bila na njenem področju med kulturo Ljubljanskega barja in med antično Emono še do nedavnega velika vrzel.

Iz inventarne knjige Ljubljanskega narodnega muzeja razberemo, da so našli pri regulacijskih delih struge Ljubljanice (med leti 1880 in 1914) med drugim arheološkim gradivom tudi naslednje predmete.

1. Popolnoma ohranjeno bronasto certoško fibulo z izvotljenim polkroglastim gumbom, s štirimi prečnimi vrezi za rombično razširjenim lokom in s peresovino z dvema zavojema (d. 10, d. noge 2, pr. gumba 1,1, š. loka do 1,5; Tab. I, 1; P 4821¹).

2. Popolnoma ohranjeno bronasto certoško fibulo s polkroglastim gumbom, z dvema vrezoma na hrbtu noge, z močno klekastim lokom, ki ima na zadnjem delu med dvema svitkoma masivno kroglico in s peresovino z dvema zavojema (d. 9, d. noge 2,2, pr. gumba 0,9, pr. kroglice 0,8; Tab. I, 2; P 4822).

3. Veliko nekoliko poškodovano železno certoško fibulo z rombično razširjenim hrbtom noge in lokom ter z dvakrat uvito peresovino (d. 13,8, d. noge 3,2, š. noge 1,4, š. loka do 1,3; Tab. I, 3; P 4826).

4. Prav tako železno certoško fibulo le nekoliko masivnejše izdelano (d. 13, d. noge 4, š. noge 1,2, š. loka do 1,6; Tab. II, 1; P 4824).

5. Dobro ohranjen železen nož s trnastim nastavkom za ročaj, z ukrivljenim listom in nekoliko navzgor zavihano konico (d. 15,8, d. lista 13,2, š. lista do 1,4; Tab. I, 4; P 4828).

¹ Mere predmetov so navedene v centimetrih; kratice pomenijo: d. (dolžina), š. (širina), v. (višina), db. (debelina), pr. (premer). Zadnja številka v oklepaju pomeni inventarno številko predmeta v Ljubljanskem narodnem muzeju.

6. Fragmentiran železen nož iste oblike (ohranjena d. 9,7, š. lista do 1,3; Tab. I, 5; P 4831).

7. Nekoliko poškodovan železen nož z ukrivljenim listom in s ploščato skovanim držajem z dvema zakovicama za pritrjevanje obloge (ohranjena d. 12,5, š. lista do 1,5, š. držaja do 1,7; Tab. II, 4; P 4829).

8. Železno tulasto sekiro z velikim ušescem za pritrjevanje na toporišče (d. 13,8, d. tulca 6,2, š. rezila 7, pr. ušesca 2,2; Tab. II, 2; P 4824).

9. Fragment bronaste pravokotne pasne sponse s tremi zakovicami. Na spodnji strani so dobro vidni sledovi tolčenja z nekim kladivom, ki je imelo ozko in dolgo udarno ploskev (š. 5,3, ohranjena d. 4,4, db. 0,15; Tab. II, 3; R 2169²).

10. Nekoliko poškodovano vretence bikonične oblike iz drobnozrnatega sivega peščenca (v. 2,7, pr. 3,7; Tab. II, 5; P 4837).

11. Dobro ohranjen železen meč, s klekasto upognjenim listom pod ročajem, s trnastim izrastkom pod ploščato skovanim ozkim nastavkom za ročaj, ki ima na koncu masiven bronast zaključek. List meča ima enojno rezilo, ki je nekoliko konveksno usločeno (d. 75, d. lista 64, s. lista do 3,4; risba 1; B 5051³).

Za večino naštetih predmetov nimamo podrobnih najdiščnih podatkov, vendar jih lahko z veliko verjetnostjo lokaliziramo na predel, kjer so naši pri regulacijskih delih največ arheoloških najdb; to je med današnjim Tromostovjem in Špico. Za podrobno kulturno in časovno opredelitev naših najdb nam torej preostane le tipologija. Najznačilnejši predmet so certološke fibule. Oba železna predmeta Tab. I, 3 in Tab. II, 1 pripadata tako po velikosti kakor tudi po obliki (gumb, noga, rahlo klekast lok) tipu »klasične« certološke fibule. Prav tako in tudi v železu izdelano obliko poznamo z Vač⁴ in zelo verjetno je, da sta bila izdelana naša primera v vaških kovačnicah, zlasti ker je ista oblika bronastih fibul na tem najdišču precej pogosta⁵ in ker so mogli železni primeri tega tipa nastati le v naselbinah z zelo izurjeno tehniko kovanja. Drugi dve, bronasti certološki fibuli sta dve enačici »klasične« oblike. Medtem ko ima primer Tab. I, 2 še starinski značaj (svitka in kroglica na zadnjem delu loka), kaže fibula T. I, 1 mlajše poteze, zlasti zaradi izvotljenega gumba, ki ni več nasajen na navzgor zavihan podaljšek hrbta noge, marveč je z njo preprosto spojen. Sekira je dokaj okorno izdelana, vendar pa kaže na zelo izurjeno tehniko kovanja, kajti obod tulca je tako mojstrsko zvarjen, da opazimo rahle sledove zvarjenih plavuti le v notranjem delu tulca. Ušesce za pričvrščanje sekire na toporišče je prav tako privarjeno. Tulaste sekire z ušescem najdemo v ilirskih grobovih razvite iz mlajše železne dobe vseh večjih kranjskih najdišč

² Fragment je inventariziran v inventarni knjigi rimskih najdb (R), ne ve pa se, kje je bil najden; vsekakor pa je predmet predzgodovinski.

³ Predmet je inventariziran v inventarni knjigi najdb iz Ljubljanskega barja (B).

⁴ Ljubljanski narodni muzej inv. št. P 230.

⁵ Ljubljanski narodni muzej inv. št. P 142—147.

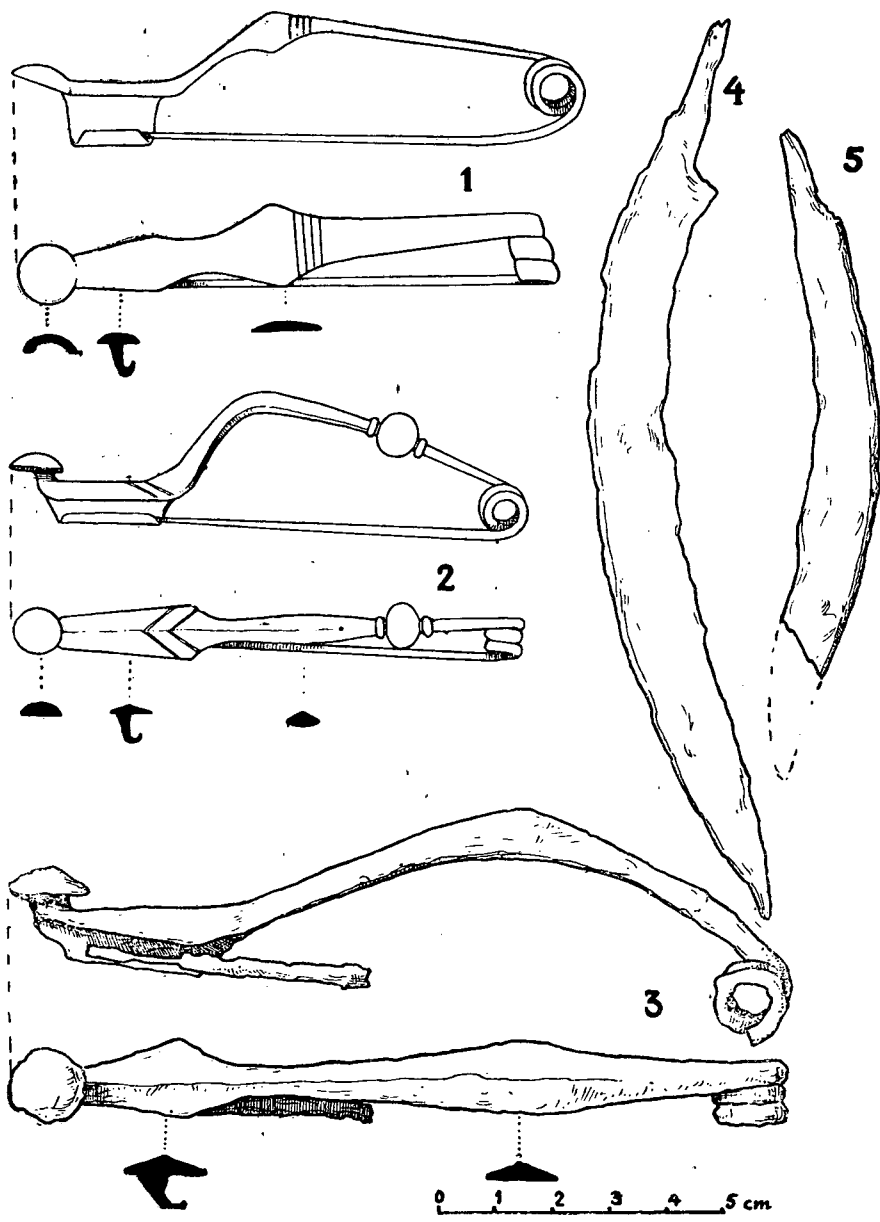

Tabla I

(posebno na Vačah in Magdalenski gori), naš primer pa se od večine teh razločuje po čokati obliki in razmeroma dolgem rezilu. Iz tega bi lahko sklepali, da sekira ni služila kot bojna sekira,⁶ ampak vse prej za domačo uporabo. Opisani železni noži pripadajo dvema najbolj značilnima tipoma naših predzgodovinskih nožev. K tipu noža s trnastim nastavkom za ročaj, z ukrivljenim listom in z nekoliko navzgor zavihano konico se uvrščata primera Tab. I, 4 in 5. Taki noži so zelo pogosti v razviti železni dobi Kranjske skoraj na vseh najdiščih. Primer Tab. II, 4 pripada tipu nožev s ploščato skovanim ročajem, na katerega je bila z zakovicami pritrjena obloga, list pa je prav tako nekoliko ukrivljen. Pojav tega tipa nožev je vezan na mlajši čas in je značilen za ilirsko materialno kulturo mlajše železne dobe.⁷ Najbolj dragocen predmet je nedvomno železen meč. Iz področja Slovenije poznamo nekaj takih mečev s klekasto upognjenim listom pod držajem in z enojnim rezilom.⁸ Našli so jih v Tržišču pri Cerknici,⁸ na Vačah⁹ in v Vinici.¹⁰ Oblikovni izvor naših ukrivljenih mečev je še nejasen, čeprav je zelo verjetno, da korenini njihova oblika v mahairah. To pa ni edina možnost razlage, kajti ukrivljeni meči so se prav tako lahko razvili na podlagi pri nas splošno uporabljanih nožev s klekastim listom (primerjaj n. pr. Tab. I, 4 in Tab. II, 4). Pri ukrivljenih mečih (izjema je le meč iz Vinice), kakor tudi pri večini ukrivljenih nožev je klek pod ročajem, kar daje predmetu čisto določen način uporabe, pri mečih svojevrsten način sekanja. Če bi zajeli ukrivljene meče iz področja Slovenije v razvojno zaporedje, bi lahko iz praktično uporabnega in oblikovnega stališča pripisali meč z Vač starejši, meče iz Tržiča pri Cerknici in iz Ljubljane pa razvojno mlajši varianti, za katero bi bilo značilno dolgo in ozko rezilo ter močno poudarjen trnast izrastek na prehodu v ročaj. Glede na gradivo, ki spremlja take meče tudi na drugih najdiščih,¹¹ smo upravičeni domnevati, da so taki ukrivljeni meči najbrž japonski, oziroma da so posneti po japonskih, kajti meči, ki jih lahko po spremnem gradivu pripišemo Keltom, so pri nas popolnoma drugačni (ravni, dvorezni, s strehastim prehodom rezila v ročaj).¹² Preostaneta nam še dva pred-

⁶ Bojne sekire imajo po navadi zelo dolg ozek vrat in kratko rezilo, primerjaj n. pr. primer z Vač: Müllner, *Typische Formen*, Taf. XXXII, 1.

⁷ Ta tip nožev najdemo v najmlajših grobovih na Vačah (grobišče na Apnu ni objavljeno), na naselbini v Vinratjevcu (izkopavanja leta 1951), v grobovih iz Šmarjete (Müllner, *Typische Formen*, Taf. XLII, 11, 12) itd.

⁸ Argo, 1894, str. 149, T. XII, 18.

⁹ Schmid, *Jahrbuch für Altertumskunde*, 1910, 105—107, sl. 22.

¹⁰ Deschmann, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft*, Wien 1883, 178, sl. 60, 61.

¹¹ *Treasures of Carniola*, New York 1934, 89, T. XI (59).

¹² Jezerine grobovi, 99, 237 in 400 (*Wissenschaftliche Mitteilungen aus der Bosnien und der Herzegowina* [WMBH], 1895, 116 in sledeče), Ripač pri Bihaču, grobovi 12, 17 in 78 (WMBH, 1900, 7 in sledeče), Donja Dolina (WMBH, 1904, 153, sl. 104).

¹³ Meči iz Mokronoga, Bele cerkve in z Vinjega vrha (Müllner, *Typische Formen*, Taf. XXXIX, Taf. XL).

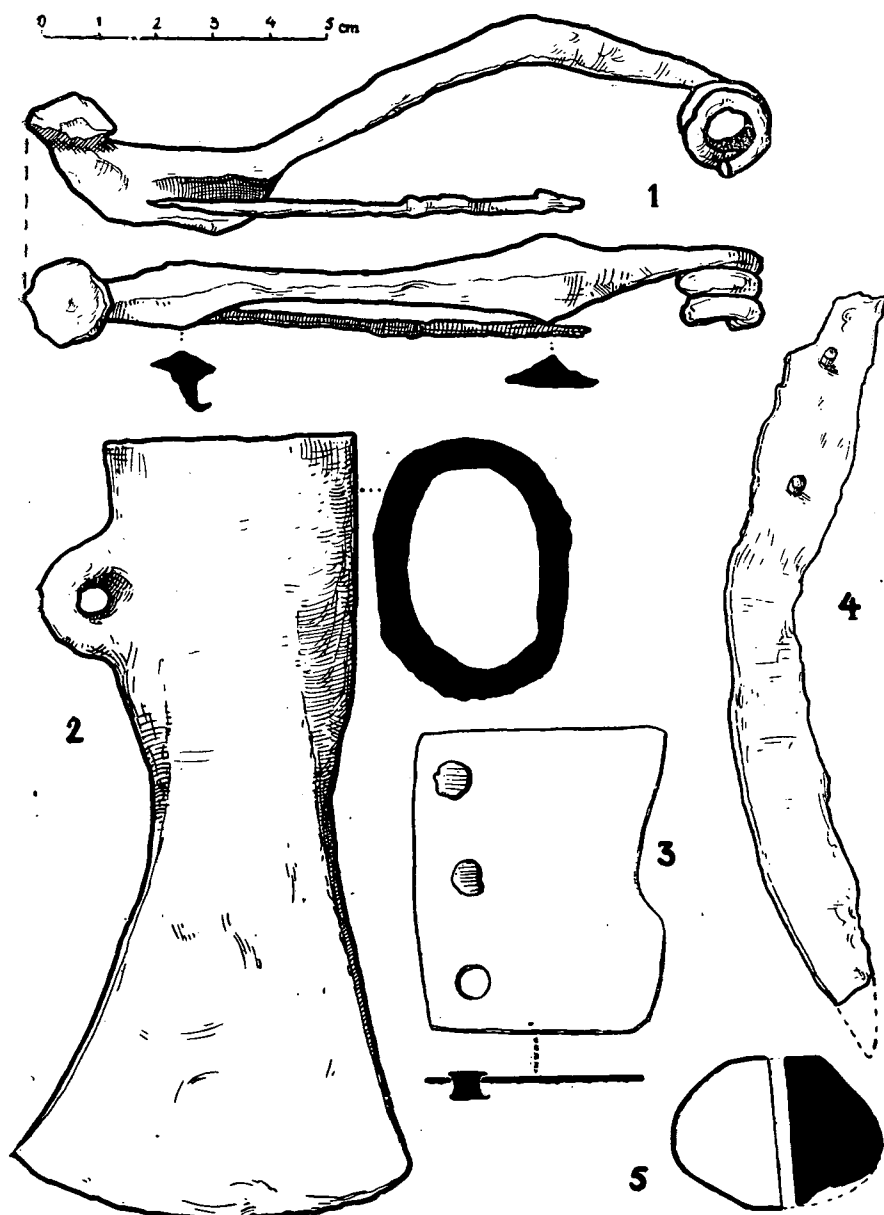
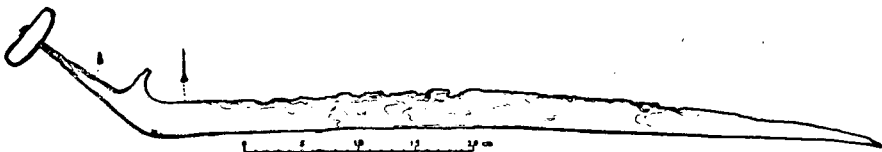

Tabla II

meta: kamnitno vretence Tab. II, 5, ki je tipološko nepomembno in fragment bronaste pravokotne pasne spone Tab. II, 3. Ta tip spone je bil v razviti železni dobi na Kranjskem tako na splošno v uporabi, da ga lahko štejemo kot enega izmed glavnih značilnosti ilirske materialne kulture pri nas.

Kot rečeno so opisani predmeti važni za predzgodovino Ljubljane, saj so na njenem področju šele pred nekaj leti odkrili prve predzgodovinske ostaline, ki ne pripadajo kulturi Ljubljanskega barja.¹³ Starejše železnodobno ilirsko grobišče na Kongresnem trgu in na dvorišču Slovenske akademije znanosti je delno izpolnilo praznino med pozno neolitsko in bronastodobno kulturo Ljubljanskega barja ter med antično Emono. Grobišče na dvorišču Slovenske akademije znanosti je sicer prineslo nekaj skromnih elementov, ki jih smemo pripisati razviti oziroma mlajši železni dobi,¹⁴ vendar pa so bili taki

Risba I

predmeti maloštevilni in tudi druge okoliščine niso dovoljevale, da bi mogli na podlagi teh najdb domnevati o kulturni kontinuiteti železne dobe do prihoda Rimljanov. Z obravnavanim gradivom je v glavnem izpolnjena ta praznina. S certoškimi fibulami je za Ljubljano nakazan čas našega »cvetočega halštata« (okoli 450—350), kateremu pripadata tudi zakrivljena noža starejše variante in tulasta sekira z ušescem. Certoške fibule utegnejo segati tudi v mlajšo železno dobo (nekako po letu 350), posebno bronast primer Tab. I, 1. Za mlajšo železno dobo pa sta značilna nož Tab. II, 4 in ukrivljen meč. Meč tipološko verjetno ni starejši od 2. stoletja pr. n. št., zato bi ga morda lahko povezali z domnevnimi japodskimi premiki proti severozahodu v teku 2. stoletja.¹⁵ Pričakujemo lahko, da bodo nadaljnja raziskovanja terena na področju Ljubljane poglobila dosedanje izsledke.

¹³ Med minulo vojno so na Kongresnem trgu naleteli pri gradnji zaklonišč na dva groba z žganim pokopom (še ni objavljeno), med leti 1948 in 1950 pa so izkopali na dvorišču Slovenske akademije znanosti in umetnosti 64 žganih ilirskih grobov (začasno poročilo v Arheoloških poročilih SAZU za leto 1948, Ljubljana 1950, str. 7 in sledeče).

¹⁴ Železna veriga za pripenjanje meča na pas, nekaj fragmentov rdeče žgane keramike, ki je bila poslikana z grafitom.

¹⁵ Glej Karstädt, Studien zur politischen u. Wirtschaftsgeschichte der Ost- und Zentralalpen vor Augustus, Göttingen gelehrte Nachrichten, 1937, I. pogl.

SOME IRON AGE OBJECTS FROM LJUBLJANA

Résumé

The author makes known some objects found on the area of Ljubljana on the occasion of regulation works in the river bed of Ljubljanica — between the years 1880 and 1914. These objects were found between the so-called »Špica« (Point) and the Tromostovje (Triple Bridge), and that: two fibulae of bronze and two of iron, Certosa type all four, 5 iron knives, an iron axe, an iron sword, a belt buckle of bronze, and a whorl of grey sand stone. These objects belong to the high Hallstattian period and La-Tène-age, and partly fill up the gap between the Moor-culture of Ljubljana and ancient Emona.